

CHRZĄSZCZEWSKI Wincenty

WINCENTY CHRZĄSZCZEWSKI - "Kruk", "Wincenty", "Janusz", ^{"Ksawery",} oficer służ-
by stałej WP i AK /1903 - 1989/.

Wincenty Chrząszczewski urodził się 4.II.1903 w Jastrzębińcach na Kijowszczyźnie z ojca Antoniego Ludwika, właściciela majątków ziemskich, i matki Zofii Kwiatkowskiej. W 1921 ukończył 7-klasową średnią szkołę polską w Humaniu. Był czynnym działaczem Harcerstwa Polskiego na Ukrainie. W lipcu 1921 przybył drogą nielegalną do Warszawy i wstąpił do Warszawskiej Szkoły Podchorążych. Po ukończeniu rocznego kursu w tej szkole i równoczesnym zdaniu matury został zakwalifikowany do Oficerskiej Szkoły Jazdy w Grudądzu. Po ukończeniu jej w 1923 w stopniu podporucznika, został wcielony do 1 pułku Ułanów Krechowieckich. Do stopnia porucznika został awansowany 1.IX.1928, do stopnia rotmistrza 1.I.1937. W międzyczasie ukończył kurs oficerów łączności w Zegrzu i kurs dowódców szwadronów w Grudądzu. Obok funkcji regulaminowych pełnił dodatkowo funkcję oficera oświatowego w ciągu 6 lat i oficera informacyjnego w ciągu 7 lat. Był równocześnie kustoszem muzeum pułkowego w okresie od 1930 do 1939. Był autorem artykułów w polskim piśmiennictwie wojskowym, a także tłumaczem wojskowych publikacji z języka angielskiego i francuskiego.

W kampanii wrześniowej 1939 brał udział kolejno jako dowódca szwadronu 1 p.uł., oficer sztabowy w Grupie Kawalerii gen. Podhorskiego i dowódca szwadronu w Grupie Kawalerii płk. Tarnasiewicza. Uczestniczył w boju z armią sowiecką pod Kodziowcami w rejonie Sopoćkiń. W nocy z 23 na 24 września przeszedł ze swym oddziałem na Litwę, gdzie został internowany i umieszczony w obozie w Rakiszkach. 26.XII.1939 uciekł z obozu, 6.I.1940 przybył do Wilna (~~XXXX~~ i wkrótce) został zaprzysiężony jako żołnierz SZP/ZWZ, czynił jednak równocześnie starania o wyjazd do Francji, bez powodzenia.

Na początku lipca 1940 ówczesny szef sztabu Komendy Okręgu Wileńskiego ZWZ mjr Aleksander Krzyżanowski polecił rtm. Chrząszczewskie-

1950
1951
1952

mu zajęcie się przerzutem osób przez granicę litewsko - łotewską. We wrześniu Ch. został mianowany zastępcą ds. wojskowych komendanta Podokręgu Kowieńskiego, ppor. Zbigniewa Jentysa ps. "Habdank". W marcu 1941 NKWD aresztowało większość członków komendy Podokręgu Kowieńskiego, w tym także Ch-go. Ppor Jentys został wywieziony do Moskwy, Ch. i pozostali członkowie komendy Podokręgu przebywali do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej w więzieniu kowieńskim, skąd zostali ewakuowani do Mińska. Ch. uszedł ^{szczęśliwie} z życiem z masowej ^{masakry} ~~XXXXXXXXXX~~ dokonywanej na więźniach podczas ich marszu z Mińska do Czerwienia.

Po powrocie do Wilna Ch. na początku lipca 1941 zameldował się u komendanta Okręgu Wileńskiego A. Krzyżanowskiego i został mianowany p.o. komendanta Podokręgu Kowieńskiego /kryptonim "Klon"/. Aż do jesieni 1942 zajmował się odbudową i rozbudową siatki konspiracyjnej Podokręgu. Obok istniejących obwodów Kowno, Kiejdany, Szawle, zorganizował 4 następne: Poniewież, Jeziorosy, Wiłkomierz i Olita. Gdy ^{Polak z Litwy,} ~~jesienią~~ 1942 komendantem Podokręgu "Klon" został ^{(dr med. Adam Dowgird} ~~został~~ ^{funkcję,} /"Dominik", "Florian"/, Ch. objął ponownie ^{(zastępcy komendanta ds.} wojskowych. Po zorganizowaniu wkrótce potem w Okręgu Wileńskim AK inspektoratów rejonowych, teren Podokręgu Kowieńskiego stał się równocześnie w strukturze wojskowej Inspektoratem "E". Inspektorem został Ch., będąc równocześnie zastępcą komendanta i szefem sztabu. Z dniem 11.XI.1943 został awansowany do stopnia majora.

Ch. zajął się tworzeniem ośrodków i placówek wojskowych, zorganizował szeroko zakrojone zdobywanie broni, z której część parokrotnie przekazał do Wilna. W 1943 z inicjatywy Inspektoratu "E" założono w Kownie 12-osobową drużynę dyspozycyjno-dywersyjną. Do wiosny 1944 przeprowadziła ona 7 akcji dywersyjnych. Na początku 1944 skierowano z Podokręgu ^{kilkudziesięciu} ~~(ludzi~~ na trzymiesięczne przeszkolenie do brygady ^{i innych} "Szczerbca". W ciągu blisko dwuletniej działalności na stanowisku inspektora /jesień 1942 - wiosna 1944/, Ch. zasadniczo przebywał w zasięgu Komendy Okręgu, ~~XXXXXXXXXX~~ ^{jednak} co najmniej raz na miesiąc wizytował

XXXXX
XXXXX

i instruował podległe mu obwody na terenie całej Litwy Kowieńskiej.

Na początku marca 1944 Ch. został aresztowany przez Gestapo i osadzony w obozie Prowieniszki k. Kowna. Przebywał tam wraz z zastępcą Delegata Rządu na Okręg Wileński, Adamem Galińskim. Po częściowej likwidacji obozu przez Niemców na początku lipca 1944 /rozstrzelano wówczas 300 jeńców francuskich pochodzenia żydowskiego, a 1000 więźniów wysłano do Niemiec/, pozostała 300-osobowa grupa, wśród nich Ch-go i Galińskiego zwolniono 12 lipca wobec zbliżania się frontu. Ch. udał się do Kowna, a w drugiej połowie lipca, po zajęciu Kowna przez armię sowiecką, wrócił z Galińskim do Wilna, gdzie nawiązał kontakt z nowym komendantem Okręgu ppłk. dypl. Julianem Kulikowskim /ps. "Ryngraf"/ i włączył się do działalności konspiracyjnej. Z dniem 10. XII.1944, wobec wyjazdu do Polski centralnej dr. Adama Dowgirda, Ch. przejął po nim obowiązki komendanta Podokręgu Kowieńskiego.

Po aresztowaniu ppłk. Kulikowskiego, kolejnym komendantem Okręgu został z dniem 8.I.1945 mjr dypl. Stanisław Heilman /"Tomasz", "Wileńczuk"/. Realizując rozkaz KG AK z 19.I.1945 o rozwiązaniu Armii Krajowej, zarządził on w miesiąc później (rozkaz nr 10 z 18.II.1945r.) rozwiązanie AK w Okręgu Wileńskim. Gdy w końcu marca 1945 mjr Heilman został również aresztowany, funkcję komendanta Okręgu Wileńskiego w likwidacji objął ^a mjr dypl. Antoni Olechnowicz /"Pohorecki", "Lawicz"/, wyznaczając Ch-go na swego zastępcę i szefa sztabu. Wobec zagrożenia aresztowaniem Olechnowicz opuścił Wilno i udał się do Warszawy, polecając Ch-mu kontynuowanie prac likwidacyjnych. Szczególną troską Ch-go była ewakuacja z Wileńszczyzny, a także z Litwy Kowieńskiej, partyzanckich żołnierzy AK, zwłaszcza działających jeszcze w terenie w oddziałach samoobrony. ~~AK~~ Czynna nadal ~~AK~~ w Wilnie komórka legalizacyjna AK zaopatrywała "spalonych" akowców w lewe dokumenty ewakuacyjne, dzięki czemu do kolejnych transportów odjeżdżających za linię Curzodołączano ^{Powodzenie} na ~~AK~~ po kilkunastu podopiecznych Ch-go. ~~AK~~

1950

1950

1950

tej akcji zapewnił Ch. przez zawarcie tajnego porozumienia z pełnomocnikiem PKWN do spraw tzw. repatriacji Urniarzem, zaprzysiężonym członkiem AK.

Po miesięcznej zaledwie działalności na stanowisku p.o. komendanta Okręgu Wileńskiego AK w likwidacji, Ch. został aresztowany w dniu 18.VII.1945 i skazany na 10 lat łagrów. Po odbyciu pełnej kary przyjechał 26.IX.1955 do Polski. W latach 1956 - 1968, tj. do chwili przejścia na emeryturę, pracował na kierowniczych stanowiskach administracyjnych w PAN w Warszawie. Zmarł w dniu 28.IX.1989.

W.Ch. posiadał odznaczenia: ~~Krzyż Niepodległości~~ Order ^(V kl.) Virtuti Militari, Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych x 3, Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami, Krzyż Kampanii Wrześniowej 1939 /Londyn/, Krzyż Armii Krajowej, Medal Wojska x 4.

Źródła:

Roczniki oficerskie, Warszawa 1928, 1932.

Sanojca A., Kijewska J.: Obsada personalna Komendy Okręgu Wileńskiego AK w: "Dzieje Najnowsze" R. XII, z.3 /1980/.

Brzozowski Z.S.: Litwa-Wilno 1910-1945, Paryż 1945.

Tomaszewski L.: Kronika wileńska 1939-1941, wyd.II, Warszawa 1990.

Chrząszczewski W.: Curriculum vitae, Warszawa 1988.

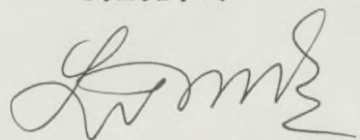
Chrząszczewski W., Mickiewicz H., Stawryłko H.: Uzupełnienie do książki Z.S.Brzozowskiego - Litwa-Wilno 1910-1945, Warszawa b.r.w.

Kozakiewicz J.: Inspektorat "E", Łódź 1991

Mickiewicz H.R.: Losy Polaków na Litwie podczas ostatniej wojny światowej, "Niepodległość" t.XXI, wyd. Inst.J.Piłsudskiego New York-Londyn 1988.

Przyrowski Z.: Ze wspomnień litewskiego łącznika, mps ss.29, Warszawa b.r.w.

Dowgird Jerzy: Polacy z Litwy 1939-1945. Wspomnienia, mps ss.51, b.m.r.w.

20.VIII.92

